

รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ไตลื้อ ชุมชนบ้านถิ่น จังหวัดแพร่

Knowledge Management Models for Local Wisdom of Tai Lue Banthin Communities, Phrae Province

สุประวีณ์ อ่อนจันทร์*

สาขาสารสนเทศศาสตร์และบรรณารักษศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

27 ถ.อินใจมี ต.ท่าอิฐ อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์ 53000 E-mail: suprave.onc@uru.ac.th*

Suprave Oonjan*

Library and Information Science of the Faculty of Humanities and Social Sciences, Uttaradit Rajabhat
University, Muang Uttaradit, 53000, E-mail: suprave.onc@uru.ac.th*

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เพื่อศึกษาพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ไตลื้อ ชุมชนบ้านถิ่น จังหวัดแพร่ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของการบริหารจัดการความรู้ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ไตลื้อ 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ไตลื้อ ชุมชนบ้านถิ่น จังหวัดแพร่ พื้นที่ในการศึกษา คือ แหล่งภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ไตลื้อ ชุมชนบ้านถิ่น จังหวัดแพร่ ผู้ที่ให้ข้อมูลหลักในการศึกษา คือ หัวหน้าส่วนราชการในเขตพื้นที่ นักวิชาการในเขตพื้นที่ ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้านหรือผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญา เจ้าหน้าที่ภาครัฐและภาคเอกชน รวมทั้งสิ้นจำนวน 50 คน ใช้การเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม แนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยการทดลองใช้รูปแบบใน 2 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนไตลื้อ บ้านกล้วย จังหวัดลำปาง และชุมชนไตลื้อ ดอยเสกใต้ จังหวัดเชียงใหม่ ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ระหว่างเดือน มกราคม - มิถุนายน 2565 การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การหาความถี่ ค่าร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัจจุบันของการบริหารจัดการความรู้ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ไตลื้อ บ้านถิ่น จังหวัดแพร่ มีการจัดการความรู้ภูมิปัญญาที่สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น ภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษได้สั่งสมและสืบทอดกันมาจนกลายเป็นความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เนื่องจากชุมชนบ้านถิ่นไตลื้อมีการอพยพมาตั้งหลักปักฐานในจังหวัดแพร่เป็นเวลายาวนานกว่า 235 ปี และเป็นชุมชนแห่งการท่องเที่ยว และมีผู้นำที่มีความรู้ความสามารถ ส่วนด้านการแสวงหาความรู้ ด้านการจัดเก็บความรู้อย่างเป็นขั้นตอน การสืบทอด การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ยังประสบปัญหาค่อนข้างมาก 2) รูปแบบการจัดการ

ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกลุ่มชาติพันธุ์ไตลื้อ ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพในการทดลองการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกลุ่มชาติพันธุ์ไตลื้อ การใช้กระบวนการจัดการความรู้ โดยใช้กระบวนการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Design) มี 6 ขั้นตอน ดังนี้ (1) การกำหนดความรู้ (2) การรวบรวมความรู้ (3) การแสวงหาความรู้และได้มาซึ่งความรู้ (4) การจัดเก็บความรู้ (5) การแบ่งปันความรู้ (6) การนำความรู้ไปใช้

คำสำคัญ : การจัดการความรู้, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, กลุ่มชาติพันธุ์ไตลื้อ

Abstract

This research was aimed to find a Knowledge Management Models for local of Tai Lue Banthin communities, Phrae Province. The research and development approach was applied to 1) Study of the current state of management of Tai Lue Banthin community information system. 2) Develop a model for managing wisdom information of the Tai Lue ethnic group. Ban Tin Community, Phrae Province; 50 key informants in the study were purposely selected from the heads of government agencies in the area, the local academics, the community leaders, folk wisdom or local wisdom and culture experts, and government officials and employees in the private sector. The tools included a questionnaire, an in-depth interview guideline, group discussion and learning exchange organizing. The developed model was implemented Tai Lue People in Ban Kluai communities, Lampang Province and Dai Saket communities, Chiang Mai Province. The data were collected during January through June 2022; then, they were analyzed for frequency, per cent, mean, standard deviation, and content analysis

The findings revealed 1) the situations and history of the local wisdom management of Tai Lue Banthin communities, Phrae Province, have been in consistent with the local conditions, wisdom, and culture, accumulated and inherited by the ancestors, and then passed as the wisdom of local knowledge for more than 235 years. Tai Lue People has been considered a tourist attraction with knowledgeable and competent leaders; however, the knowledge acquisition, storage process, inheritance, and the conservation of the local wisdom and culture here have still faced many problems. 2) The developed model for the local wisdom management of Tai Lue Banthin communities, Phrae Province, Using a qualitative research methodology to test the knowledge management of local wisdom of Tai Lue, ethnic group using knowledge management processes using a participatory process (Participatory Design) has 6 steps as follows: (1) knowledge determination (2) knowledge gathering (3) knowledge acquisition and knowledge acquisition (4) knowledge storage (5) sharing of knowledge know (6) Applying knowledge

Keyword: Model, Knowledge Management, Local Wisdom

บทนำ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดเป็นมรดกทางความรู้ ความคิด ความเชื่อ และความสามารถของชุมชนทางสังคมที่ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันรวมถึงการนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาชีวิต และคงอยู่ในสังคมไทยตั้งอดีตจนถึงในปัจจุบันและวิถีการดำเนินชีวิตที่เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์สืบต่อกันมา โดยภูมิปัญญาเหล่านี้ ได้แสดงถึงเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ของคนแต่ละชุมชน ยังเป็นเครื่องชี้วัดความเจริญและพัฒนาการของคน เพราะ ภูมิปัญญานั้นถือว่าองค์ความรู้สร้างสรรค์และสิ่งสมประสพการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกสรร พัฒนาและถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนเป็นภูมิปัญญาเฉพาะตนขึ้นมาได้ (จักรพันธ์ โสมเกษตริน, 2551 : 1; ปราณี ดันตยานุบุตรม 2551: 4) ในบางพื้นที่ได้มีการสร้างภูมิปัญญาของชุมชนตนขึ้นที่เรียกว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) เป็นเรื่องราวขององค์ความรู้ ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อทางศาสนา ภาษาและวรรณกรรม ศิลปะโบราณ การละเล่นรวมถึงวิทยาการต่าง ๆ ซึ่งความรู้และสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนเกิดจากภูมิปัญญาและประสบการณ์ของคนในชุมชนหรือท้องถิ่นทั้งสิ้น ทั้งนี้เพื่อให้ตอบสนองการดำรงชีวิตในด้านต่าง ๆ ของชุมชน นอกจากนี้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการจัดการความรู้เพื่อให้เกิดการนำไปใช้และพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาให้เกิดการสร้างมูลค่า คุณค่าแก่ชุมชนจากอดีตถึงปัจจุบัน

การจัดการความรู้ (Knowledge Management: KM) เป็นกระบวนการที่ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญในการจัดการองค์ความรู้ที่มีอยู่ให้มีระเบียบแบบแผนได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีแนวทางการจัดการความรู้โดยการได้มาซึ่งความรู้ที่ถูกต้องและเหมาะสมเพื่อบุคคลที่เหมาะสม ในเวลาที่ถูกต้องและมีการถ่ายทอด ส่งต่อ แลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกันในการปฏิบัติงาน โดยมุ่งเน้นที่ปรับปรุงการดำเนินงานขององค์กร (Davenport and Prusak, 1998) การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดเป็นกระบวนการเรียนรู้ การปรับตัวที่ต่อเนื่องและการเรียนรู้ ที่ขึ้นอยู่กับปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ ที่มีกระบวนการต่อเนื่องและการปรับตัวนี้เรียกว่า Situated Knowledge การศึกษารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการนำกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ เชื่อมโยงกับวิถีวัฒนธรรมในการดำรงชีพของคนในแต่ละชุมชน มีการถ่ายทอดความรู้กันและกัน ถึงแม้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละชุมชนยังขาดการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นระบบและไม่สามารถนำข้อมูลองค์ความรู้ดังกล่าว ออกมาเผยแพร่ให้เป็นที่รับรู้ของคนทั่วไป และจากสภาวะการณ์ในปัจจุบัน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ประชาชนส่วนใหญ่ตระหนักและเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นหลายชุมชนมีการนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาเป็นทุนทางวัฒนธรรมสังคม เพื่อพัฒนาและต่อยอดผลิตผลของชุมชน โดยอาศัยภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของท้องถิ่นมาพัฒนาทุนทางเศรษฐกิจให้เกิดความยั่งยืนที่สามารถพึ่งตนเองได้ โดยการคำนึงถึงการอนุรักษ์การสืบ ทอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น

การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนชาติพันธุ์ได้อื้อ ด.บ้านถิ่น อ.เมือง จ.แพร่ พบว่า ชาวบ้านในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นชาวดัลื้อ ถือได้ว่าเป็นชาติพันธุ์ที่ได้อพยพเข้ามาอยู่อาศัยในประเทศไทย ซึ่งได้เล่ากันว่าแต่เดิมนั้นย้ายถิ่นฐานมาจากควนสิบสองปันนาจากประเทศจีน “อพยพมาในช่วงสงครามเก้าทัพ พ.ศ. 2328 สะโศคริมหาอุจณา เจ้าเมืองตองอู (พื้นเมืองเชียงแสนเรียก โป้พะครานมินคี) ยกทัพจำนวน 30,000 คน จากเมืองเชียงแสนเข้าล้อมเมืองนครลำปาง และทำการโจมตีเมืองตาก เมืองแพร่ เมืองเถิน เมืองน่าน และหัวเมืองฝ่ายเหนือ กองทัพพม่าสามารถจับตัวพระยาเชียงใหม่ พระยาเถินเฒ่า พระยามงคลยศประเทศราช (เจ้าขนานจันทโชติ) และพระยาสุริวงค์ (พระเมืองไชย) ได้ราชวงศ์พระกรม

พงศาวดารเมืองน่านระบุต่างไปว่า พระยามงคลยศประเทศราช (เจ้าขานานจันทปโชติ) และพระยาศรีสุริวงค์ (พระเมืองไชย) ได้ทำการยอมสวามิภักดิ์กับพม่าโดยไม่ได้สู้รบ กองทัพพม่ากวาดต้อนชาวเมืองตาก เลิน แพร่ น่านมาไว้ยังเมืองเชียงแสน ส่วนตัวพระยาศรีสุริวงค์ (พระเมืองไชย) ถูกนำตัวไปเมืองอังวะ ขณะที่พระเมืองไชยถูกนำตัวไปเมืองอังวะนั้น คงปฏิบัติตัวให้พม่าไว้เนื้อเชื่อใจ จนสามารถกราบทูลขอและได้รับพระบรมราชานุญาตจากพระเจ้าบุดุง ให้นำครอบครัวไพร่พลมาตั้งอยู่หัวปาง เมื่อ พ.ศ. 2329 ภายหลังไปอยู่เมืองยอง ในปี พ.ศ. 2330 ครั้นยุคสงครามเก้าทัพตีล้านนา ได้ชักชวนให้เจ้าฟ้ากอง เจ้าฟ้าเมืองยองร่วมกันต่อต้านพม่า (ในยุคสงครามเก้าทัพ) และนำกองทัพเข้าตีเมืองเชียงแสน ราชอาณาจักรอะบยา-คามานิ (Abaya-Kamani หลักฐานไทยเรียก อาปะระกามะนี พื้นเมืองเชียงแสนเรียก พะแพหฺวัน) เมียวหฺวันเมืองเชียงแสน หนีไปหาเจ้าฟ้าเพชรเม็ง (เจ้าน้อยจัตตะ) เจ้าฟ้าเชียงราย แต่ถูกเจ้าฟ้าเชียงรายจับตัวส่งไปให้พระยาวิชิตปราการ เจ้านครเชียงใหม่ส่งตัวพระเมืองไชย เจ้าฟ้ากอง พระยาเถินเต่า และเจ้าอาปะระกามะนี ลงไปถวายยังกรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. 2330 (อ้างอิงจากราชวงษปกรณ์ พงศาวดารเมืองน่านระบุต่างไปว่า พระเมืองไชยถูกจำขังอาคณะลงมา) ดังนั้น การอพยพกลุ่มได้อ้อบ้านถิ่น สันนิษฐานว่าได้ว่าในช่วงยุค สงครามอะแซหฺวันก็ ในปี พ.ศ. 2323 หรือเป็นไปได้ว่ามาในยุคสงครามเก้าทัพ ล้านนา พ.ศ. 2330” (สวัสดิ อ่องสกุล, 2546; กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2461) สอดคล้องกับประวัติวัดทั่วประเทศบันทึกไว้ว่า วัดถิ่นในตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 13 มกราคม พ.ศ. 2332 จากเดิมที่มีกันไม่กี่ครอบครัวก็เริ่มขยายออกเป็นจำนวนครัวเรือนที่มากขึ้นตามลำดับ กลายเป็นหมู่บ้านหลายหมู่บ้านขึ้นมา พร้อมทั้งเรียกตัวเองว่าเป็นคนบ้านถิ่นแคว้นสิบสองปันนา และจากประวัติวัดทั่วประเทศ ได้บันทึกว่าวัดถิ่นในนั้นก่อตั้งตั้งแต่เมื่อปี พ.ศ. 2332 หลังจากที่ชาวได้อ้อได้อพยพหนีสงครามมาทางเมืองโกศัย หรือจังหวัดแพร่ในปัจจุบัน ก็มาพบสถานที่อันอุดมสมบูรณ์ จึงได้ลงหลักปักฐานประกอบอาชีพทำมาหากินอยู่อย่างสงบ จนทำให้มีประชากรเพิ่มขึ้นตามลำดับถึงปัจจุบัน

ในชุมชนชาติพันธุ์ได้อ้อ ชาวบ้านที่นี้เรียกตัวเองว่าเป็นคนบ้านถิ่นตามสถานที่ที่เคยอยู่ที่เมืองเชียงรุ่งแคว้นสิบสองปันนา มีวิถีแต่งกายผ้าขึ้นเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนบ้านถิ่นตั้งแต่สมัยก่อน คนโบราณจะทอผ้าขึ้นใช้เอง ต่อมาชาวบ้านจึงนำมาทำเป็นอาชีพเสริมเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ชาวบ้านในชุมชน และเป็นการเพิ่มผลิตภัณฑ์ภายในชุมชนที่ทำจากผ้าขึ้น นอกเหนือจากผ้าถุง ในด้านอาหารพื้นถิ่นมีหน่อไม้เป็นเมนูที่นิยมทำทานกันในครัวเรือนเป็นประจำทุกครัวเรือนของบ้านถิ่น ไร่ทานเล่นหรือทานยามว่างก็ได้ ซึ่งทำจากหน่อไม้สดมาต้มให้สุกแล้วแช่น้ำไว้ 1-2 คืนทำให้ได้หน่อไม้ที่มีความกรอบอร่อย อมเปรี้ยวชนิด ๆ นำมากินกับน้ำพริกแห้งพื้นบ้าน หรือจะนำไปปรุงเป็นเมนูอื่นก็ได้ มีทั้งนำไปผัดไปแกง ราคาจำหน่ายถุงละ 20 บาท มีจำหน่ายเป็นประจำที่ตลาดสดบ้านถิ่น ชุมชนบ้านถิ่นมีการนำถั่วแผ่นหมักสมุนไพร หรือ ถั่วเน่าแผ่นและข้าวแคบที่เป็นอาหารพื้นบ้านของชุมชนบ้านถิ่น ซึ่งสมัยก่อนชาวบ้านทำกินเองกันภายในหมู่บ้าน ต่อมาทางชุมชนต้องการสร้างอาชีพเสริมเพื่อเป็นการสร้างรายได้เพิ่มเติมให้แก่ชุมชนจึงนำถั่วเน่าแผ่นมาเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อจำหน่ายจนถึงปัจจุบัน และชุมชนยังสร้างอาชีพจากงานหัตถกรรม งานจักสาน เช่น เข่ง ก้วยสลาก ซ้าหวด ไซ้ ไร่เพื่อจำหน่าย โดยยังเน้นลดทอนการจักสานแบบดั้งเดิมและแข็งแรงทนทานเหมาะสำหรับนำไปใช้สอยในครัวเรือนได้เป็นอย่างดี

จากความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นชาติพันธุ์ได้อ้อ อันก่อให้เกิดคุณค่าในการอนุรักษ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ได้อ้อ การพัฒนาอาชีพ สร้างรายได้ของชุมชน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะศึกษาหารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นชาติพันธุ์ได้อ้อ ชุมชนบ้านถิ่น จังหวัดแพร่ เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

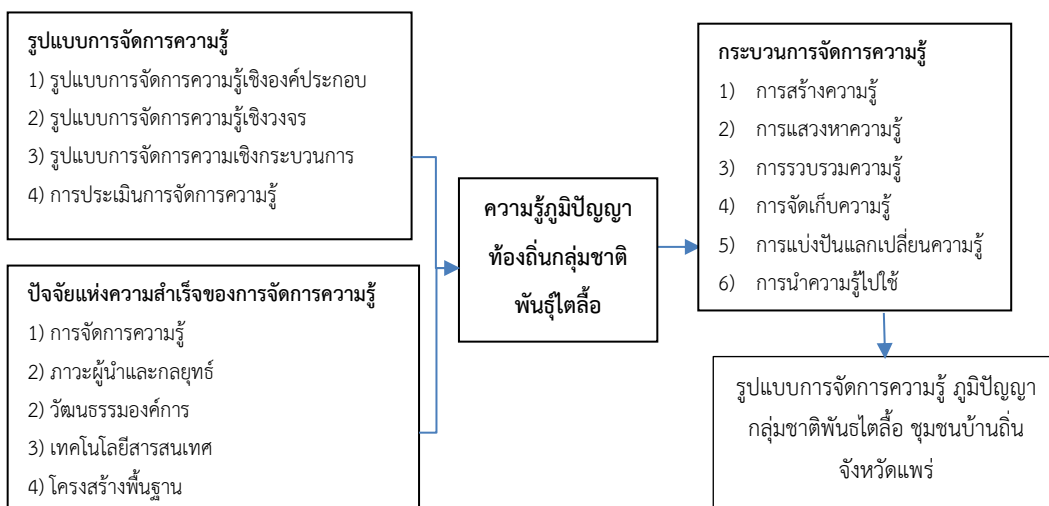
วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของการบริหารจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนชาติพันธุ์ไตลื้อ ชุมชนบ้านถิ่น จังหวัดแพร่
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญากลุ่มชาติพันธุ์ไตลื้อ ชุมชนบ้านถิ่น จังหวัดแพร่

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

1. ภูมิปัญญา (wisdom) คือ ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนที่กลุ่มชุมชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัวและดำรงชีพในระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่มีพัฒนาการสืบสานกันมา เป็นความรู้ ความคิดความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจน ที่เป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวกับสภาวะต่างๆ ในพื้นที่ที่ชุมชนนั้นตั้งถิ่นฐานอยู่ (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2540, 11)
2. ภูมิปัญญาท้องถิ่น (local wisdom) หมายถึง ส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่เป็นความรู้ ความคิด ความสามารถ ความเห็น ความเชื่อ ความนิยม ความฉลาดรอบคอบในสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับที่อยู่อาศัย การทำมาหากิน วิถีชีวิต การป้องกันรักษาโรคภัยไข้เจ็บและการใช้ภาษาที่เกิดขึ้น สั่งสมพัฒนาและใช้ประโยชน์สืบต่อจนเป็นมรดกตกทอดของพื้นบ้านมาแต่โบราณ (เอี่ยม ทองดี และคณะ, 2542)
3. การอนุรักษ์เป็นการบำรุงรักษาสิ่งที่ดีงามไว้เช่น ประเพณีต่างๆ หัตถกรรม และคุณค่าหรือการ ปฏิบัติตนเพื่อความสัมพันธ์อันดีที่เป็นการสร้างมิตรภาพระหว่างคนและสิ่งแวดล้อม
4. การประยุกต์ความรู้ภูมิปัญญา หรือการผสมผสานภูมิปัญญาที่เป็นความรู้เก่าเพื่อให้สามารถเข้ากับความรู้ใหม่ เช่น การผสมผสานวิธีการแต่งกายตามยุคสมัยโดยใช้วัสดุทันสมัยใหม่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับหลักวิชาการเทคโนโลยี และเครื่องมือสมัยใหม่ที่จะช่วยในการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลชาติพันธุ์ไตลื้อ

กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development : R & D) เนื่องจากแบบการวิจัยนี้มุ่งเน้นการศึกษา ค้นคว้าเพื่อให้ได้สิ่งใหม่หรือนวัตกรรมใหม่ ๆ (วรรณวีร์ บุญคุ้ม, 2556: 187) การวิจัยในครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสม แบ่งเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐานเพื่อสร้างต้นแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญากลุ่มชาติพันธุ์ได้อ้อย วิเคราะห์ความต้องการความรู้ของประชาชนในชุมชน และออกแบบความรู้ชุมชนโดยใช้กระบวนการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Design) ดำเนินการศึกษาข้อมูลพื้นฐานเพื่อสร้างต้นแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาชาติพันธุ์ได้อ้อย เพื่อกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบใน 3 ด้าน คือ ปัจจัยความสำเร็จในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ดำเนินการโดยการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ปรากฏชุมชนในแต่ละด้าน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความเหมาะสม และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น กระบวนการจัดการความรู้ และการประเมินการจัดการความรู้เพื่อสร้างต้นแบบรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญากลุ่มชาติพันธุ์ได้อ้อย

ระยะที่ 2 สร้างต้นแบบรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญากลุ่มชาติพันธุ์ได้อ้อย ในระยะนี้เป็นการใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพในการทดลองการจัดการความรู้ภูมิปัญญากลุ่มชาติพันธุ์ได้อ้อย คือ ขั้นตอนที่ 1 ขั้นเตรียมการเป็นโครงการอบรมการจัดการความรู้ภูมิปัญญากลุ่มชาติพันธุ์ได้อ้อย และเตรียมทีมจัดการความรู้ ขั้นตอนที่ 2 การใช้กระบวนการจัดการความรู้ ประกอบด้วย 6 กระบวนการ ได้แก่ (1) การรวบรวมความรู้ (2) การแสวงหาความรู้ (3) การจัดเก็บความรู้ (4) การแบ่งปันความรู้ (5) การนำความรู้ไปใช้

ระยะที่ 3 การประเมินและปรับปรุงรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญากลุ่มชาติพันธุ์ได้อ้อย เป็นการประเมินการจัดการความรู้ใน 3 ด้าน คือ (1) การประเมินความพึงพอใจต่อผลผลิตความรู้ภูมิปัญญา (2) การประเมินความพึงพอใจต่อการดำเนินการจัดการความรู้ภูมิปัญญา (3) การประเมินความคิดเห็นที่มีต่อรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญา แล้วจึงปรับปรุงตามข้อเสนอแนะที่ประเมิน

พื้นที่ในการศึกษา คือ ชุมชนชาติพันธุ์ได้อ้อย ชุมชนบ้านถิ่น จังหวัดแพร่ ภาพรวมของชุมชนประกอบด้วย 11 หมู่บ้าน และผู้ที่ให้ข้อมูลหลักในการศึกษา คือ หัวหน้าส่วนราชการในเขตพื้นที่ นักวิชาการในเขตพื้นที่ ผู้นำชุมชน ปรากฏชาวบ้านหรือผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญา เจ้าหน้าที่ภาครัฐและภาคเอกชน รวมทั้งสิ้นจำนวน 50 คน ใช้การเลือกแบบเจาะจง มีเกณฑ์การเลือกจาก เจ้าอาวาสวัดถิ่นใน 1 รูป นายกเทศมนตรี 1 คน กำนัน 1 คน ผู้ใหญ่บ้าน 11 คน ตัวแทนปรากฏชุมชนด้านภาษา ด้านอาหาร ด้านการแต่งกาย ด้านสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นและของใช้ ด้านศิลปวัฒนธรรม และความเชื่อท้องถิ่น ด้านประวัติศาสตร์พื้นถิ่น ผู้ประกอบการด้านหัตถกรรมชาติพันธุ์ได้อ้อย ด้านละ 3 คน ซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชนมากกว่า 5 ปี ขึ้นไป เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสอบถาม แนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม โดยใช้วิธีการ Snowball Technique ยุติการให้ข้อมูล การจากตอบคำถามของผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษา และการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำการทดลองใช้รูปแบบใน 2 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนได้อ้อย บ้านกล้วย จังหวัดลำปาง และชุมชนได้อ้อย ดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนมกราคม - มิถุนายน 2565 การวิเคราะห์ข้อมูลในการหาความถี่ คำร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เนื้อหาแล้วสรุปผลเพื่อนำเสนอการวิจัย

ผลการวิจัย

1. การศึกษาสภาพการจัดการความรู้ภูมิปัญญากลุ่มชาติพันธุ์ได้อ้อยในปัจจุบัน การจัดการความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นมีความเหมาะสมเพราะมีสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ การ

ส่งเสริมต่อการจัดการความรู้มี ผู้นำชุมชนรับผิดชอบต่อการจัดการความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชน มีแรงจูงใจ มีวัตถุประสงค์จาก เกษตร ผลไม้ท้องถิ่นจำนวนมาก ส่งผลให้มีการพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ที่ได้รับการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ในภาพรวมอยู่ในระดับที่ดีมาก ประกอบกับชาวชุมชนมีการสืบทอดวิถีชีวิต ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีมานาน กว่า 235 ปี โดยมีการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นชาติพันธุ์ได้อีก ปรากฏ 7 ด้าน ดังนี้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านด้านเกษตรกรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแต่งกาย ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านภาษา ภูมิปัญญาด้านศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรม ภูมิปัญญาด้านอาหารท้องถิ่น ซึ่งเป็นองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ได้อีก ที่สร้างความภาคภูมิใจในรากเหง้าของคนบ้านถิ่น การมีส่วนร่วมของชุมชนจะเป็นสัญลักษณ์ความรู้ลึกผูกพันทำให้รู้สึกเป็นกลุ่มเดียวกัน เป็นกลไกหลักในการหลอมรวมผู้คน และเป็นพลังสำคัญในการแข่งขันกับเป็นพลวัตทางสังคม

2. รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นกลุ่มชาติพันธุ์ได้อีก พบว่า รูปแบบการจัดการความรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นฯ ครอบคลุม 2 ส่วนหลัก ได้แก่ (1) องค์ประกอบ มี 6 องค์ประกอบ ได้แก่ สมาชิกของชุมชน กิจกรรมของชุมชน ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น เทคโนโลยีสนับสนุน ปัจจัยการสร้างความรู้และการวัดและประเมินผล และ (2) ขั้นตอนการจัดการความรู้มี 6 ขั้นตอน ได้แก่การเตรียมการ จัดตั้งชุมชนการเรียนรู้เสมือนจริง การจัดตั้งชุมชนการเรียนรู้เสมือนจริง การสร้างความรู้และจัดเก็บความรู้การสร้างต้นแบบการปฏิบัติที่ดี และรับรองความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น การนำต้นแบบการปฏิบัติที่ดีไปปฏิบัติในสถานศึกษา และการสรุปและประเมินผลการจัดการความรู้ซึ่งผลการประเมินรูปแบบที่พัฒนาขึ้นโดยผู้ทรงคุณวุฒิอยู่ในระดับเหมาะสมมาก

ระยะที่ 1 ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานเพื่อสร้างต้นแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาชาติพันธุ์ได้อีก ชุมชนบ้านถิ่น จังหวัดแพร่ มีวิถีวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน จากการศึกษา พบว่า มีข้อมูลที่เกี่ยวข้องในหลากหลายลักษณะทั้งที่เป็นการบันทึกจากเอกสารโบราณ (ใบลาน พับสา) และจากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้สูงอายุ ผู้เชี่ยวชาญ ปรชาญชาวบ้านหรือผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญา หัวหน้าส่วนราชการในเขตพื้นที่ นักวิชาการในเขตพื้นที่ เจ้าหน้าที่ภาครัฐและภาคเอกชน ยืนยันว่า บรรพบุรุษของตนนั้น “อพยพกลุ่มได้อีกบ้านถิ่นในช่วงยุค สงครามอะแซห่วยๆ ในปี พ.ศ. 2323 หรือเป็นไปได้ว่ามาในยุคสงครามเก้าทัพล้านนา พ.ศ. 2330” สอดคล้องกับประวัติวัดหัวประเทศ บันทึกไว้ว่า วัดถิ่นในตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 13 มกราคม พ.ศ. 2332 จากเดิมที่มีกันไม่กี่ครอบครัวก็เริ่มขยายออกเป็นจำนวนครัวเรือนที่มากขึ้นตามลำดับ กลายเป็นหมู่บ้าน หลายหมู่บ้านขึ้นมา พร้อมทั้งเรียกตัวเองว่าเป็นคนบ้านถิ่น แคว้นสิบสองปันนา

ทั้งนี้มีการศึกษาทางด้านกลุ่มชาติพันธุ์ มีการศึกษาในด้านสังคมแบบองค์รวมและการศึกษาแนวชาติพันธุ์นิเวศ ซึ่งเป็นการศึกษาแนวคิด โลกทัศน์ การรับรู้ของกลุ่มชนต่าง ๆ ที่มีต่อสิ่งแวดล้อมและระบบเชิงพื้นที่ในฐานะที่เป็นเจ้าของผู้เผยแพร่ “วัฒนธรรม” และในฐานะที่สร้างผลผลิตหรือการสร้างสรรค์ต่าง ๆ ทางวัฒนธรรมจากอดีตมาจนถึงปัจจุบันของกลุ่มชาติพันธุ์ได้อีกจะปรากฏสะท้อนให้เห็นรูปแบบวิถีชีวิตหรือการดำรงชีวิตของผู้คนที่เชื่อมโยงระหว่างวัฒนธรรมของผู้คนและสภาพแวดล้อมได้อย่างเป็นรูปธรรมตามความเหมาะสม เพราะมีสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ การส่งเสริมต่อการจัดการความรู้มี ผู้นำชุมชนรับผิดชอบต่อการจัดการความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชน มีแรงจูงใจ มีวัตถุประสงค์จาก เกษตร ผลไม้ท้องถิ่นจำนวนมาก ส่งผลให้มีการพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ที่ได้รับการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นในภาพรวมอยู่ในระดับที่ดีมาก ประกอบกับชาวชุมชนมีการสืบทอดวิถีชีวิต ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีมานาน กว่า 235 ปี สอดคล้องกับแนวคิดในเรื่อง การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการพัฒนาผลิตภัณฑ์หมวกกัญไผ่ ซึ่งได้ระบุว่ามีภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ความสามารถในการดำรงชีวิตในพื้นที่นั้น ๆ โดยใช้ สติปัญญาสะสมความรู้อย่างหลากหลายผสมผสานกลมกลืนกับศาสนา สภาพภูมิอากาศ สภาพแวดล้อม การ ประกอบอาชีพ และกระบวนการเหล่านี้มาจนหลายชั่วคนเป็นวิถีแห่งการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่เกิด

จากการเรียนรู้เป็นระยะเวลาอันยาวนาน โดยอาศัยภูมิปัญญาที่มีอยู่มาตั้งถิ่นฐาน การประกอบอาชีพ และการแก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิต (จรรยา ชูรอด, 2552 : 16) ความรู้ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์เด็ลื้อ มี 2 ลักษณะ คือ 1) ภูมิปัญญาดั้งเดิมที่สอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตและการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นอันเป็นต้นทุนภูมิปัญญาทางสังคมผสมผสานทุนทางทรัพยากรธรรมชาติโดยเกิดจากการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ 2) ความรู้ใหม่ที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและศูนย์วิทยบริการจังหวัดแพร่ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ พัฒนาและยกระดับความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิมกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี นวัตกรรม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต สร้างมูลค่า และสร้างรายได้ให้กับชุมชน ทั้งนี้ความรู้ภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นทั้ง 2 ลักษณะ คือ กระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดที่สำคัญ โดยภูมิปัญญาดั้งเดิมมีการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษด้วยกระบวนการบอกเล่าด้วยวาจา การอบรมสอนสั่ง การฝึกให้ปฏิบัติตนเข้าใจและชำนาญ ส่วนความรู้ใหม่ที่เกิดจากการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและสถาบันการศึกษามีกระบวนการเรียนรู้ ถ่ายทอดโดยการศึกษาจากงาน การสร้างการเรียนรู้จากสื่อต่าง ๆ การอบรมเชิงปฏิบัติการ การสาธิตให้ดู บันทึกให้เป็นเอกสารทางวิชาการที่เน้นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์เด็ลื้อไปสู่การยกระดับความรู้ภูมิปัญญาและการยกระดับคุณภาพชีวิตและสร้างมูลค่า สร้างรายได้ให้กับชุมชนสอดคล้องกับผลการศึกษาในเรื่องการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคอีสานตอนบน (รัตนา แสงสว่าง , 2549 : 21) พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหมายถึง ผลผลิตทางปัญญาของผู้คนในชุมชนและท้องถิ่นที่ เกิดจากการสะสมประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมประกอบกับแนวคิดวิเคราะห์ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของตนเอง จนเกิดเป็นการหลอมรวมเป็นแนวคิดที่เป็นลักษณะของตนเอง สามารถพัฒนาความรู้ดังกล่าวมา ประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกาลสมัยในการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม ภูมิปัญญาชาวบ้านจึงถือได้ว่าเป็นกระบวนการที่เกิดจากการสืบทอดถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ แล้วพัฒนาเลือกสรร ปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านั้นจนเกิดทักษะและความชำนาญสามารถแก้ไขและพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัยแล้วเกิดภูมิปัญญาองค์ความรู้ใหม่ที่เหมาะสม และสืบทอดพัฒนาต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

ผลการศึกษายังพบปัญหาอุปสรรคของการจัดการความรู้ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์เด็ลื้อ ชุมชนบ้านถิ่น จังหวัดแพร่ ด้านการสืบทอด พบว่า ผู้สืบทอด ผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้านมีอยู่ไม่มาก และเป็นผู้สูงอายุ 75-87 ปีและเยาวชนรุ่นหลังควรได้รับการสืบทอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น และแหล่งการเรียนรู้ลดน้อยลง การสนับสนุนจากภาครัฐที่ไม่ต่อเนื่อง และจากผลการศึกษายังพบปัญหาสำหรับการจัดการความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งผลที่ได้จากการค้นพบนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ธงชัย พานู (2552) ศึกษาเรื่องการจัดการความรู้ธุรกิจสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ผลการศึกษาพบปัญหาการปลูกฝัง การถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษร่วมด้วยการศึกษา อบรม การสังเกต สาธิต และการปฏิบัติจริง จนกลายเป็นความรู้และทักษะเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดของ (กนกพร ฉิมพลี, 2555 : 313) จากการศึกษาเรื่องการพัฒนาแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญา ท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา ได้สรุปแนวทางในการแก้ปัญหาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับสภาพการณ์ของความรู้ ความสามารถที่บรรพบุรุษได้สะสมและถ่ายทอดอย่างสร้างสรรค์ จนกลายเป็นความรู้ประจำท้องถิ่นแก่ลูกหลานเพื่อปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาและพัฒนา ต่อยอดความรู้ ประยุกต์ความรู้ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงเพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัวมีคุณภาพชีวิต ที่ดีขึ้นได้อย่างยั่งยืน

จากการศึกษา พบว่า การจัดการความรู้ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์เด็ลื้อบ้านถิ่น โดยใช้กระบวนการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Design) มี 5 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) ด้านการกำหนดความรู้ โดยชาวบ้านจะเป็นผู้กำหนดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น 7 ด้าน ประกอบด้วย ด้านประวัติศาสตร์ ด้านศิลปวัฒนธรรม ความเชื่อ ด้านภาษา ด้านการแต่งกาย ด้านอาหารท้องถิ่น ด้านสถาปัตยกรรม และของใช้ การก่อสร้าง และ ด้านการท่องเที่ยว

2) ด้านการแสวงหาและได้มาซึ่งความรู้ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การแสวงหาความรู้ภายในชุมชน ซึ่งเกิดจากการถ่ายทอด สืบทอดความรู้โดยกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันของชาวบ้าน เช่น วิธีสอบถามจากผู้รู้ การฝึกให้ทำงานชำนาญและเข้าใจ ส่วนการแสวงหาความรู้จากภายนอกชุมชน เป็นการศึกษาจากกลุ่มชาติพันธุ์ ทั่วโลกในประเทศไทย และควีนส์แลนด์สองปี และ การอบรม สัมมนาที่จัดขึ้นโดยการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น ศูนย์วิทยบริการจังหวัดแพร่ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ วัฒนธรรมจังหวัดแพร่ เป็นต้น

3) ด้านการแลกเปลี่ยนความรู้ ส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปไม่เป็นทางการของคนในชุมชน โดยสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้ตามความถนัดของแต่ละคนแล้วนำมาแลกเปลี่ยนผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน เช่น การทำงานบุญ งานเลี้ยงผีบรรพบุรุษ งานเส้าใจบ้าน หรือกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ส่วนการแลกเปลี่ยนอย่างเป็นทางการพบได้น้อยมาก ที่เกิดขึ้นจากการนำไปศึกษาดูงาน อบรมหรือสัมมนา

4) ด้านการจัดเก็บความรู้ ชุมชนชาติพันธุ์ได้อิ่มนงเน้นที่จัดเก็บความรู้ไว้กับบุคคลที่มีความรู้ความสามารถและมีทักษะจนเป็นที่ยอมรับยกย่องให้เป็นผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้านของคนในชุมชน ส่วนการจัดเก็บเป็นลายลักษณ์อักษรพบเฉพาะความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ได้โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานเทศบาลตำบลบ้านถิ่น

5) ด้านการถ่ายทอดความรู้ เป็นรูปแบบการถ่ายทอดระหว่างบุคคลเป็นหลักโดยเฉพาะการถ่ายทอดภายในครอบครัว ส่งผ่านจากลูกหลานในลักษณะของการถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจ ปฏิบัติให้ดู ส่วนการถ่ายทอดความรู้ที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ จะมีลักษณะการไปศึกษาดูงาน และเชิญผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ ปราชญ์ชาวบ้านมาบรรยายและสาธิตให้ปฏิบัติตาม

ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดการความรู้ภูมิปัญญากลุ่มชาติพันธุ์ได้อื้อ พบว่า ชุมชนมีการแลกเปลี่ยนความรู้และถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาชาติพันธุ์ได้อื้ออย่างต่อเนื่อง ส่วนวัฒนธรรมชุมชน พบว่า สมาชิกในชุมชนมีความเป็นมิตร สามัคคี และเอื้ออาทรต่อกันสร้างความสัมพันธ์และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความจริงใจและความเป็นมิตรกันระหว่างชุมชนทำให้เกิดการยอมรับและมีอิสระในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีส่วนร่วมและพลังทางบวกในการทำกิจกรรมเพื่อสังคมในการสืบทอด ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงภาวะผู้นำ พบว่า มีการทุ่มเท เสียสละ และสร้างแรงบันดาลใจให้กับคนในชุมชนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์อันก่อให้เกิดการสร้างรายได้ให้กับชุมชน ด้านสถานที่ พบว่า มีแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย มีการรวมกลุ่มชุมชนด้านต่างๆ ตลอดถึงกลุ่มอาชีพในท้องถิ่น สอดคล้องกับ (Rien Saowapak, Akharabawon & Kaewpichit, 2005) ทั้งในด้านภาวะผู้นำและกลยุทธ์ที่ต้องได้รับความสำคัญจากผู้บริหารองค์กรหรือผู้นำชุมชนที่ตระหนักถึงประโยชน์ที่ได้รับจากการจัดการความรู้เพื่อผลักดันให้เกิดความรู้ในชุมชน และนำไปกำหนดเป้าหมายของแผนงานและกิจกรรมต่าง ๆ ที่ช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์และพัฒนาต่อยอดความรู้ ประยุกต์ความรู้ภูมิปัญญาชาติพันธุ์ได้อื้อ

ระยะที่ 2 รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญากลุ่มชาติพันธุ์ได้อื้อ ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพในการทดลองการจัดการความรู้ภูมิปัญญากลุ่มชาติพันธุ์ได้อื้อ ใน 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 เตรียมการเป็นโครงการอบรมการจัดการความรู้ภูมิปัญญากลุ่มชาติพันธุ์ได้อื้อ และเตรียมทีมจัดการความรู้ ขั้นตอนที่ 2 การใช้กระบวนการจัดการความรู้ โดยใช้กระบวนการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Design) มี 6 กระบวนการ ดังนี้ (1) การกำหนดความรู้ (2) การรวบรวมความรู้ (3) การแสวงหาความรู้และได้มาซึ่งความรู้ (4) การจัดเก็บความรู้ (5) การแบ่งปันความรู้ (6) การนำความรู้ไปใช้ พบว่า การใช้กระบวนการจัดการความรู้ โดยกระบวนการมีส่วนร่วม ดังนี้

1) การกำหนดความรู้ ค้นหาความรู้ภูมิปัญญาที่จำเป็นสำหรับชุมชนต้องมี คือ ความรู้ภูมิปัญญาด้านประวัติศาสตร์ ด้านศิลปวัฒนธรรม ความเชื่อ ด้านภาษา ด้านการแต่งกาย ด้านอาหารท้องถิ่น ด้านสถาปัตยกรรมและของใช้ การก่อสร้าง และ ด้านการท่องเที่ยว จัดทำแผนที่ความรู้ (Knowledge Mapping) เพื่อหาว่าความรู้ที่มีความสำคัญนำมาวางแผนขอบเขตความรู้ภูมิปัญญากลุ่มชาติพันธุ์ได้ลือ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมกับหน่วยงาน บุคคลที่เกี่ยวข้อง ที่จะถอดองค์ความรู้ออกมาเป็น Explicit Knowledge เพื่อรวบรวมไว้ศึกษา พัฒนาต่อยอดต่อไป

2) การจัดหาและการรวบรวมความรู้ภูมิปัญญากลุ่มชาติพันธุ์ได้ลือในรูปแบบสื่อตีพิมพ์สื่อไม่ตีพิมพ์ และสื่อดิจิทัล ได้จากวิธีการจัดซื้อ การรับบริจาคจากหน่วยงานต่าง ๆ และบุคคลทั่วไป การผลิตเอง และการทำสำเนาโดยการถ่ายเอกสาร และการทำสำเนาในรูปแบบดิจิทัล รวมถึงการบันทึกข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคลต่าง ๆ เพื่อนำมารวบรวมจัดทำเป็นองค์ความรู้ภูมิปัญญากลุ่มชาติพันธุ์ได้ลือที่มีขอบเขตเนื้อหาเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญากลุ่มชาติพันธุ์ได้ลือและมีความสำคัญต่อการศึกษาค้นคว้า การเรียน การสอน และการวิจัยเป็นหลัก

3) การแสวงหาความรู้และได้มาซึ่งความรู้ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์และจัดความรู้ภูมิปัญญากลุ่มชาติพันธุ์ได้ลือ โดยการจัดหมวดหมู่ตามประเภทของทรัพยากร โดยกำหนดเป็น 7 กลุ่มเนื้อหาหลักประกอบด้วย ด้านประวัติศาสตร์ ด้านศิลปวัฒนธรรม ความเชื่อ ด้านภาษา ด้านการแต่งกาย ด้านอาหารท้องถิ่น ด้านสถาปัตยกรรมและของใช้ การก่อสร้าง และ ด้านการท่องเที่ยว มีการให้หัวเรื่องและสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงขอบเขตเนื้อหาความรู้ภูมิปัญญากลุ่มชาติพันธุ์ได้ลือ การลงทะเบียนทรัพยากรเอง รวมถึงมีการกำหนดแนวปฏิบัติในการวิเคราะห์และจัดความรู้ภูมิปัญญากลุ่มชาติพันธุ์ได้ลือแก่บุคลากรผู้ปฏิบัติงาน

4) การจัดเก็บความรู้และการเข้าถึงความรู้ภูมิปัญญากลุ่มชาติพันธุ์ได้ลือ โดยจัดเก็บในบ้านได้ลือและบริเวณวัดถิ่นใน และตามแหล่งสารสนเทศสถานที่จริงที่จัดเก็บความรู้ภูมิปัญญากลุ่มชาติพันธุ์ได้ลือ จัดเก็บในรูปแบบของชุดความรู้ภูมิปัญญากลุ่มชาติพันธุ์ได้ลือโดยบันทึกลงสื่อตีพิมพ์ สื่อไม่ตีพิมพ์ และสื่อดิจิทัล โดยสามารถเข้าถึงได้จากการเข้าศึกษาของจริง และจากสื่อเผยแพร่ออนไลน์

5) การแบ่งปันความรู้ โดยการให้บริการและการเผยแพร่ความรู้ภูมิปัญญากลุ่มชาติพันธุ์ได้ลือ มีการดำเนินการให้บริการแก่กลุ่มผู้เข้าใช้บริการทุกประเภท ใช้วิธีการแนะนำและแลกเปลี่ยนความรู้ให้แก่ผู้ใช้ ในด้านการเผยแพร่และแบ่งปันความรู้ ทุกหน่วยงานมีการนำเสนอความรู้ภูมิปัญญากลุ่มชาติพันธุ์ได้ลือในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเผยแพร่ความรู้ภูมิปัญญากลุ่มชาติพันธุ์ได้ลือในรูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์ การเผยแพร่ในรูปแบบของเว็บไซต์ของหน่วยงาน เพจภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดแพร่ การเผยแพร่ผ่านสื่อออนไลน์ และการเผยแพร่ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบการจัดนิทรรศการ พิพิธภัณฑสถานได้ลือ การเสวนาแลกเปลี่ยนความรู้ และการจัดเวทีชี้แจงวิถีทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์ได้ลือ หรือกิจกรรมลานวัฒนธรรมภูมิปัญญาชาติพันธุ์ได้ลือ

6) การนำความรู้ภูมิปัญญาไปประยุกต์ใช้ พัฒนาและส่งเสริมบุคคลในทุกระดับของท้องถิ่นด้วยการอบรม การประชุมแลกเปลี่ยนความรู้ ให้เกิดเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้และการแสวงหาความรู้ การพัฒนาอาสาสมัครที่พึ่งพาตนเอง เห็นคุณค่าในการอนุรักษ์มรดกทางด้านภูมิปัญญากลุ่มชาติพันธุ์ได้ลือ ตลอดจนการฝึกฝนทักษะจากการปฏิบัติงาน จัดตั้งกลุ่มรับผิดชอบประชาสัมพันธ์และสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐ เพื่อส่งเสริมการจัดกิจกรรมที่สอดแทรกการพัฒนาอาชีพภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์สอดคล้องกับการอนุรักษ์และสืบต่อวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ได้ลือให้คงอยู่

ระยะที่ 3 ผลประเมินและปรับปรุงรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการประเมินการจัดการความรู้ใน 3 ด้าน คือ (1) การประเมินความพึงพอใจต่อผลผลิตความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น (2) การประเมินความพึงพอใจต่อการดำเนินการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น (3) การประเมินความคิดเห็นที่มีต่อรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญา มีผลการประเมินโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้ผลการประเมินอาจเนื่องมาจากการจัดการความรู้ครั้งนี้ได้ทำอย่างเป็นระบบมีขั้นตอน มีความร่วมมือในแต่ละกระบวนการอย่างชัดเจนสอดคล้องกับงานวิจัยของ ลักขณา ยุราพันธ์ (2561) พบว่า ผลการประเมินความคิดเห็นที่มีต่อรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่ในระดับมากที่สุด เนื่องจากการส่งเสริมให้บุคลากรทุกระดับได้รับการพัฒนาความรู้ โดยการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้และแสวงหาความรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่หลากหลาย การประยุกต์ใช้ความรู้และทรัพยากรในท้องถิ่นมาเป็นทุนทางวัฒนธรรมสังคม เพื่อพัฒนาและต่อยอดผลิตผลของชุมชน โดยอาศัยภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของท้องถิ่นมาพัฒนาทุนทางเศรษฐกิจให้เกิดความยั่งยืนที่สามารถพึ่งตนเองได้ โดยการคำนึงถึงการอนุรักษ์การสืบ ทอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะ

รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนบ้านถิ่น จังหวัดแพร่ ที่ได้เหมาะสมและสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง เพื่อเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืน โดยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะทางนโยบายและใช้ประโยชน์จากงานวิจัย

1.1 จากผลการวิจัยที่ได้การใช้การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้กระบวนการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Design) มี 6 กระบวนการ ดังนี้ (1) การกำหนดความรู้ (2) การรวบรวมความรู้ (3) การแสวงหาความรู้และได้มาซึ่งความรู้ (4) การจัดเก็บความรู้ (5) การแบ่งปันความรู้ (6) การนำความรู้ไปใช้ ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการกำหนดนโยบาย แผนงานของวัฒนธรรมจังหวัดหรือสถาบันการศึกษา ควรมีการส่งเสริมการจัดการทำหลักสูตรความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกลุ่มชาติพันธุ์ได้คือ การจัดกิจกรรมการจัดการความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นกลุ่มชาติพันธุ์ได้อย่างต่อเนื่อง

1.2 จากผลการวิจัยที่ได้รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนบ้านถิ่น จังหวัดแพร่ ดังนั้นภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องใน จังหวัดแพร่ ควรนำไปจัดแผนกลยุทธ์ (Strategic Plan) และแผนปฏิบัติการ (Action Plan) เพื่อส่งเสริมการจัดการความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นชาติพันธุ์ได้คือ เพื่อสนับสนุนคุณภาพชีวิตและส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยให้แผนงานของวัฒนธรรมจังหวัดหรือสถาบันการศึกษา รวมถึง การขับเคลื่อนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดขึ้นในจังหวัดแพร่ ที่ส่งเสริมการเรียนรู้ รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในเชิงบูรณาการให้กับเยาวชน ประชาชนสู่ชุมชนได้อย่างยั่งยืน

1.3 จากผลการวิจัยพบว่า การจัดกิจกรรมรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนบ้านถิ่น ยังขาดการสนับสนุนจากภาครัฐและท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง จึงควรมีนโยบายและงบประมาณใน การสนับสนุนเรื่องนี้ ควรสนับสนุนให้ประชาชนหรือชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม เพิ่มการสร้างความรู้ ส่งเสริมด้าน ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการความรู้ และไม่ควรมีการดำเนินงานที่ซ้ำซ้อนกัน ทั้งนี้เพื่อการดำเนินงานพัฒนาด้านการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงให้มีประสิทธิภาพและขับเคลื่อนไปได้อย่างยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะครั้งต่อไปในสิ่งที่ผู้วิจัยได้ศึกษาดังนี้

2.1 ควรมีการพัฒนาารูปแบบการจัดการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน : กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคม และการจัดการสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

2.2 ควรมีการศึกษาารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน : กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคม และการจัดการสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

เอกสารอ้างอิง

- กนกพร ฉิมพลี. (2555). *รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน : กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา*. วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคม และการจัดการสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ดำรงราชานุภาพ, กรมพระยา. (2461). *ประชุมพงษาวดารภาคที่ 10 เรื่องราชวงศ์จักรี พงษาวดารเมืองน่าน ฉบับ พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช พระเจ้านครน่านให้แต่งไว้สำหรับย้ายเมือง*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนาการ.
- จักรพันธ์ โสมะเกษตริณ. (2551). *การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นศรีสะเกษ เพื่อการแข่งขันอย่างยั่งยืน*. รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานวิจัยแห่งชาติ.
- จริยา ชูรอด. (2552). *การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสาน จังหวัดนครปฐมเพื่อการตลาดของชุมชน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ธงชัย พานู. (2552). *การจัดการความรู้ธุรกิจสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์*. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุสิตบัณฑิต สาขาสารสนเทศศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ปราณี ดันตยานุบุตร. (2551). *ภูมิปัญญาไทย*. กรุงเทพมหานคร. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- รัตนา แสงสว่าง. (2549). *ชุดโครงการวิจัยพัฒนาท้องถิ่นสมุติชีวิต : การจัดการความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภาคอีสานตอนบน*. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- ลักขณา ยุราพันธ์. (พฤษภาคม – สิงหาคม 2561). *รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น กรณีศึกษา : อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก, วารสารวิจัยและพัฒนาโดยลงกรณี ในพระบรมราชูปถัมภ์* ปีที่ 13 (2) ; หน้า 75 – 85.
- วรรณวีร์ บุญคุ้ม. (2556). *การวิจัยทางสังคมศาสตร์*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : Saroj Digital Print & Coop Center.
- เอกวิทย์ ณ ถกลาง. (2540). *ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย*. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- เอี่ยม ทองดี และคณะ. (2542). *พลังประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต่อการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาชุมชน อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม*. นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหิดล.
- Arthur, A., Productivity, A., & Center, Q. (1996). *The Knowledge Management Assessment Tool: External Benchmarking Version*. <https://sais.aisnet.org/BartczakEtAl.php>.
- Dalkir, K. (2005). *Knowledge Management in Theory and Practice*. Burlington, MA: Elsevier ButterworthHeinemann.

Davenport, Thomas H. & Lawrence, Prusak, (1998). *Working knowledge: How Organization Manage What They Know*. Cambridge, MA: Harard Bussiness School Press.

Rien Saowapak, S., Akharabawon, J., & Kaewpichit, J. (2005) *Knowledge Management*. Bangkok: Administrative System Development Group, Office of the Public Sector Development Commission.